

سرشناسه:

عنوان و پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

فروست:

شابک:

وضعیت فهرست‌نویسی:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزودن:

رده‌بندی کنگره:

رده‌بندی دیویی:

شماره کتبخانه ملی:

صمدی‌پور، سعید. ۱۳۴۹.

شکنتجه در رژیم شاه / تألیف سعید صمدی‌پور.

تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۶.

۲۶۸ ص.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی: ۴۶۹. تاریخ معاصر: ۳۷.

۱۷۰۰ ریال: ۷-۱۹۴-۴۱۹-۹۷۸-۹۷۸

فیا.

کتابنامه بصورت زیر نویس.

شکنتجه و آزار.

شکنتجه و آزار - ایران - تاریخ.

سازمان اطلاعات و امنیت کشور.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

۸ش/ص ۸۵۹۳/HV

۳۶۵/۴۵۰۹۵۵

۱۰۲۹۱۵۹

شکفته در رژیم شاه

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: شکنجه در رژیم شاه

تألیف: سمید صمدی پور

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۶

شمارگان: ۲۰۰۰ قیمت: ۱۷۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۷-۱۹۴-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸

ISBN: 978-964-419-194-7

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۳

www.irdc.ir

فهرست مطالب

۱۱	..... مقدمه
۱۳	..... پیشگفتار
۱۷	فصل اول: کلیاتی درباره‌ی شکنجه
۱۹	۱- معنا و مفهوم شکنجه .....
۲۲	۲- تفاوت قصاص و مجازات با شکنجه .....
۲۲	..... قصاص
۲۲	..... مجازات
۲۳	..... شکنجه
۲۴	۳- نظر ادیان الهی در مورد شکنجه .....
۲۴	الف) دیدگاه یهود نسبت به شکنجه .....
۲۶	ب) شکنجه از دیدگاه مسیحیت .....
۲۷	ج) دیدگاه اسلام درباره‌ی شکنجه .....
۳۱	۴- شکنجه در صدر اسلام .....
۳۳	۵- شکنجه در قوانین و عرف بین‌الملل .....
۳۵	الف) کنوانسیون جلوگیری از مجازات کشتار دسته‌جمعی (ژنوساید) ..
۳۶	ب) کمیته ضد شکنجه .....
۳۶	ج) کنوانسیون ضد شکنجه و دیگر رفتارها و مجازات‌های خشن غیرانسانی و تحقیرکننده .....
۳۷	۶- سابقه‌ی شکنجه در دوره‌های مختلف تاریخ ایران .....
۳۸	الف) تاریخ شکنجه در ایران قبل از اسلام .....
۴۲	ب) تاریخ شکنجه در ایران پس از اسلام .....

فصل دوم: وضعیت شکنجه در دستگاه‌های امنیتی معاصر

- ۵۱
- ۱- شکنجه در دوره‌ی قاجاریه: ۵۴
- الف) آغا محمدخان ۵۴
- ب) دوره‌ی حکومت فتح‌علی‌شاه، محمدشاه و ناصرالدین‌شاه: ۵۴
- ۲- شکنجه در دوره‌ی پهلوی: ۵۵
- الف) دوره‌ی حکومت رضاشاه ۵۵
- ب) قسمت اول حکومت محمدرضاشاه (۱۳۲۰ - ۱۳۲۲) ۵۵
- ۱- قاجارها و دستگاه شکنجه ۵۵
- الف) مراکز شکنجه در دوره‌ی قاجاریه ۵۶
- ب) انواع شکنجه در پلیس سیاسی دوره‌ی قاجار ۵۸
- شکنجه‌های روحی ۵۹
- شکنجه‌های جسمی ۶۱
- ۲- شکنجه در پلیس و نظمی‌های دوره‌ی رضاشاه: ۶۹
- الف) پلیس سیاسی در ایران ۷۰
- محمد درگاهی (۱۳۰۴ - ۱۳۰۸) ۷۱
- محمد صادق کوپال (۱۳۰۸ - ۱۳۰۹) ۷۳
- فضل‌الله زاهدی (آذر ۱۳۰۹ ش تا اردیبهشت ۱۳۱۰) ۷۳
- محمد حسین آیرم (۱۳۱۰ - ۱۳۱۵ ش) ۷۳
- رکن‌الدین مختاری (۱۳۱۵ - ۱۳۲۰ ش) ۷۴
- ب) وضعیت شکنجه در دوره‌ی رضاشاه ۷۵
- ج) علل اعمال شکنجه ۷۵
- ۳- وضعیت شکنجه در دوره‌ی اول حکومت محمدرضاشاه (۱۳۲۰ - ۱۳۳۲) ۸۱
- الف) محمدرضا پهلوی پیش از رسیدن به سلطنت ۸۱
- ب) نقش دولت‌ها در دوره‌ی اول سلطنت محمدرضا پهلوی ۸۲
- ج) رابطه‌ی محمدرضا پهلوی و انگلیسی‌ها ۸۴
- د) وضعیت شکنجه در دستگاه پلیس سیاسی از (۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲) ۸۶
- ۴) وضعیت شکنجه پس از کودتای ۲۸ مرداد تا ۸۸
- تشکیل ساواک در سال ۱۳۳۵ ..... ۸۸

فصل سوم: شکنجه در ادوار مختلف ساواک (تأسیس و تثبیت)..... ۹۱

۱- تیمور بختیار ۹۴

الف) اقدامات و شکنجه‌های تیمور بختیار در دوران فرمانداری نظامی

ب) بختیار در پست ریاست ساواک ۱۰۰

دارایی بختیار در این دوران ۱۰۱

انواع بازجویی‌ها و شکنجه‌ها ۱۰۳

زندانیان سیاسی ۱۰۶

ج) تیمور بختیار پس از برکناری از ریاست ساواک ۱۱۳

۲- دوره‌ی حسن پاکروان ۱۱۵

الف) ویژگی زندانیان سیاسی ۱۱۷

مذهبیون ۱۱۸

نهضت آزادی ۱۱۸

کمونیست‌ها ۱۱۹

عناصر جدا شده از رژیم پهلوی ۱۱۹

ب) انواع شکنجه و بازجویی‌ها ۱۲۰

ج) شکنجه‌گرها ۱۲۵

د) پاکروان پس از برکناری از ریاست ساواک ۱۲۶

هـ) بررسی مقایسه‌ای دوره‌ی ریاست پاکروان با دوره‌ی قبل ۱۲۸

فصل چهارم: از خشونت شدید تا سقوط ۱۳۱

۱- ساواک در دوره‌ی نعمت ا... نصیری (دوره‌ی خشونت) ۱۳۳

الف) زندانیان سیاسی ۱۳۵

ب) تعدد زندان‌ها ۱۳۸

ج) وضعیت داخل زندان ۱۴۰

د) انواع شکنجه ۱۵۵

شکنجه‌های روحی ۱۵۵

شکنجه‌های جسمی ۱۶۸

دسته‌ی اول: شکنجه‌های فاقد از وسایل و ابزار.....	۱۶۹
دسته‌ی دوم: شکنجه با استفاده از وسایل	
و ابزار مختلف.....	۱۷۱
هـ) شکنجه‌گراها.....	۱۸۲
محمد علی شعبانی (حسینی).....	۱۸۳
بهمن نادری پور (تهرانی).....	۱۸۶
فریدون توانگری (آرش).....	۱۸۹
سایر شکنجه‌گران ساواک.....	۱۹۳
و) آموزش کشورهای خارجی.....	۱۹۵
ز) مقاومت‌های شجاعانه‌ی زندانیان.....	۱۹۶
۲- دوره‌ی ناصر مقدم (عقب نشینی و سقوط).....	۲۰۲
الف) تأثیر فضای باز سیاسی بر شکنجه‌ها.....	۲۰۵
ب) شکنجه‌گران.....	۲۰۷
ج) انواع شکنجه‌ها.....	۲۰۸
د) انقلاب و مراحل اضمحلال ساواک.....	۲۰۸
فصل پنجم: کنش‌ها و واکنش‌ها در قبال شکنجه.....	۲۱۳
۱- واکنش رژیم پهلوی نسبت به شکنجه و شکنجه‌گران.....	۲۱۵
۲- تأثیر شکنجه در ادامه‌ی حکومت پهلوی.....	۲۱۶
۳- واکنش کمیسیون حقوق بشر و مجامع بین‌المللی	
به شکنجه در رژیم شاه.....	۲۱۹
۴- انقلاب اسلامی ایران و برخورد با شکنجه‌گران.....	۲۲۱
نتیجه.....	۲۲۵
کتابنامه.....	۲۲۷
نمایه.....	۲۳۳

مقدمه

از مهم‌ترین اقدامات سیاسی - امنیتی رژیم‌های سیاسی، مهار نیروهای مخالف می‌باشد. برخی رژیم‌ها، با ایجاد فضاهای باز سیاسی و افزایش آستانه‌ی تحمل خود، به رغم مشکلات وارده، آزادی‌های سیاسی را تأمین می‌کنند و برای ابراز مخالفت‌ها ساز و کارهای لازم را پدید می‌آورند. این گونه نظام‌های سیاسی که در سطح نظام‌های متری می‌باشند، در صورت بروز مشکلات و بحران‌های سیاسی به سهولت بحران‌ها را مدیریت می‌کنند. برخی نظام‌های معتدل نیز با تأمین برخی آزادی‌های سیاسی و نیز نگاهی امنیتی، سعی در اعمال محدودیت‌هایی دارند که از منظر آنها بازخورد امنیتی دارد و مجبور به حفظ آن هستند. تحمل چنین شرایطی، هر چند مشکل، ولی امکان‌پذیر است. اما در رژیم‌های دیکتاتور، شرایط کاملاً تغییر می‌کند. رژیم پهلوی به عنوان نظامی دیکتاتور، در دوره‌ای بسیار سخت و طاقت‌فرسا برای مبارزین و مخالفین، همه‌ی امکانات خود را برای سرکوب آنان به کار گرفت. مشاورین امنیتی رژیم پهلوی، رویکرد امنیتی بسیار خشنی داشتند که به جای مهار مخالفین، به سرکوب آنها می‌انداشیدند. لذا نیروهای مخالف تحت تأثیر این رویکرد امنیتی، به زندان‌های رژیم که شدیدترین و سخت‌ترین شکنجه‌ها در آنجا اعمال می‌شد، می‌افتادند. شکنجه‌های رژیم علیه زندانی‌های سیاسی از حکایاتی است که حتی با گذشت سال‌های متمادی از آن، نه تنها ذهن و خاطره‌ی زندانیان را عذاب می‌دهد، بلکه هر شنونده یا خواننده‌ای را مشمئز می‌کند. شکنجه‌گران بدون کمترین ترحم، با زندانیان سیاسی به گونه‌ای رفتار می‌کردند که نظیر آن در تاریخ ثبت نشده است، اما در مقابل، تمامی شکنجه‌ها، نه تنها

در روحیه‌ی مقاومت، ایثار، و اراده‌ی مبارزین کوچکترین خللی پدید نمی‌آورد، بلکه از آنها نیروهای انقلابی سرسخت به وجود می‌آورد. زندان‌های مخوف شاه به جای مهار و سرکوب، خود به محلی برای پرورش نیروهای انقلابی تبدیل شده بود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی به موازات اهداف انقلابی و علمی خود در توسعه‌ی ادبیات مراحل مختلف فرایند انقلاب اسلامی، اقدام به چاپ این مجموعه تحت عنوان «شکنجه در زندان‌های شاه» کرده است. ضمن تقدیر از زحمات محقق محترم آقای سعید صمدی‌پور، امیدواریم گامی در جهت حقانیت مجاهدانی که زندان‌ها و شکنجه‌های رژیم پهلوی را تجربه کرده‌اند، برداشته باشیم.

در پایان، از زحمات آقایان دکتر طبعی معاون پژوهشی، علی کردی مدیر بخش تحقیق و همکاران پرتلاش معاونت انتشارات تقدیر به عمل می‌آید.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیشگفتار

شکنجه به شیوه‌های مختلف، از دیرباز در جامعه‌ی بشری وجود داشته است و در دوره‌های پیشرفته نیز تمامی تلاش انسان برای اثبات زشتی این کار، تنها منجر به انجام پنهانی آن گردیده است؛ یعنی در عصر کنونی دیگر کسی حاضر نیست علناً به انجام چنین کاری اعتراف نماید و یا مسئولیت آن را برعهده گیرد. بسیاری از سازمان‌های مدافع حقوق بشر که به صورت فرا ملی فعالیت می‌کنند، در پنهان‌کاری شکنجه مؤثر بوده و افزایش تجهیزات ارتباط جمعی و پخش اخبار و تصاویر به سرتاسر جهان نیز در انجام این امر تأثیر بسیار داشته است.

در دوره‌ی پهلوی دوم، سران رژیم ادعای دفاع از «حقوق بشر» را داشته و حتی به کشورهایی که حقوق بشر در آنها رعایت نمی‌شد، اعتراض می‌کردند. آنان با تأسیس کمیته‌ی ایرانی دفاع از حقوق بشر، پیوستن به اسناد بین‌المللی حقوق بشر و عضویت و حضور در سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشر، بر این امر اصرار می‌ورزیدند.

این تحقیق پس از مروری بر وضعیت شکنجه در دوره‌های مختلف تاریخ ایران، به بررسی شکنجه در دوره‌ی پهلوی دوم، به‌ویژه بین سال‌های ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ پرداخته و شرایط ایران در این دوران را مورد مطالعه قرار داده است. پس از کودتای ۲۸ مرداد، اوضاع و شرایط داخلی و بین‌المللی سبب ایجاد سیاست‌هایی شد که در زمینه‌ی عدم رعایت حقوق بشر آثار بسیاری در ایران داشت. تشکیل سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک) نیز به این امر توجه ویژه‌ای داشت و سبب گردید که اعمال شکنجه به اوج خود برسد.

در این دوران، ایران از نظر منطقه‌ای نقش ژاندارم را پیدا کرد و با افزایش قیمت نفت از نظر اقتصادی وضعیت مساعدی داشت. در نتیجه آمریکا و اسرائیل می‌کوشیدند که به منظور سرکوب مخالفان رژیم، به این حکومت کمک‌های زیادی برسانند و در سطح بین‌المللی نیز به حمایت و دفاع از این رژیم بپردازند. در نتیجه نوعی ترس از ساواک در کشور حاکم شده بود و مخالفان رژیم در خارج نیز به دلیل حمایت‌های مختلف از حکومت پهلوی، نمی‌توانستند کاری انجام دهند.

فرض اصلی این پژوهش این است که شکنجه از پدیده‌های رایج در دوران پهلوی دوم، به‌ویژه پس از ایجاد ساواک، بوده است، به گونه‌ای که این دوره را از دیگر ادوار تاریخ معاصر ایران متمایز می‌کند. پس باید مسئله‌ی شکنجه در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۵۷ به صورت دقیق بررسی شود و همچنین ویژگی شکنجه در سال‌های قبل، به‌ویژه در تاریخ معاصر ایران را مورد بررسی قرار داد.

در این زمینه به نظرات موافقان و مخالفان رژیم پهلوی، شکنجه‌شدگان و شکنجه‌دهندگان این دوران؛ واکنش مجامع بین‌المللی و اسناد و مدارک موجود و آثار بر جای مانده از آن دوران، توجه شده و این فرضیه مورد آزمایش قرار گرفته است. این پژوهش از پنج فصل تشکیل شده است:

فصل اول، تجسس و شکنجه از منظر اسلام و ادیان الهی، قوانین و عرف بین‌الملل بوده و سابقه‌ی شکنجه در دوره‌های مختلف تاریخ ایران را به طور گذرا مورد بررسی قرار می‌دهد. در این فصل، دیدگاه ادیان مختلف نسبت به شکنجه و صنعت شکنجه در ایران قبل از اسلام و بعد از اسلام مورد پژوهش قرار گرفته است.

فصل دوم، به وضعیت شکنجه در دستگاه‌های امنیتی معاصر می‌پردازد که شامل شکنجه‌های روحی و جسمی در پلیس سیاسی دوره‌ی قاجار، شکنجه در پلیس سیاسی و نظامیه‌ی دوره‌ی رضاشاه و در نهایت وضعیت شکنجه در دستگاه پلیس سیاسی از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۵ می‌باشد.

فصل سوم، به دوران تأسیس و تثبیت ساواک توجه دارد و دوره‌ی ریاست تیمور بختیار را به عنوان دوره‌ی تأسیس ساواک مورد بررسی قرار داده و به دوره‌ی پاکروان

به عنوان دوره‌ی تثبیت ساواک توجه داشته است و در نهایت ضمن بررسی انواع شکنجه‌ها، زندانیان سیاسی و شکنجه‌های این دوران، به بررسی مقایسه‌ای با دوره‌ی قبل پرداخته است.

فصل چهارم، با عنوان «دوران خشونت شدید تا سقوط ساواک»، به دوران ریاست نعمت‌الله نصیری به عنوان دوره‌ی خشونت که طولانی‌ترین دوران ریاست ساواک را در دست داشته توجه کرده و در نهایت دوران عقب نشینی و سقوط ساواک و دوره‌ی ناصر مقدم را مورد بررسی قرار داده است.

فصل پنجم، تحت عنوان کش‌ها و واکنش‌ها در قبال شکنجه، به بررسی تأثیر شکنجه در ادامه‌ی حکومت پهلوی، واکنش کمیسیون حقوق بشر و مجامع بین‌المللی در قبال آن در رژیم پهلوی پرداخته و در نهایت عکس‌العمل انقلاب اسلامی و برخورد با شکنجه‌گران را مورد مطالعه قرار می‌دهد. در پایان نیز به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از مجموعه‌ی این مباحث پرداخته شده و فرضیه‌ی اصلی پژوهش، با توجه به نتایج به دست آمده از پنج فصل قبل، مورد آزمایش و فرضیات رقیب، به محک آزمون گذاشته شده است.

در اینجا لازم می‌دانم از همکاری صمیمانه‌ی کارکنان مرکز اسناد انقلاب اسلامی بالاخص جناب آقای کردی که در این مدت زحمات بسیاری را متقبل شده‌اند، تشکر نمایم. همچنین از جناب آقای تمسکی که سال‌های بسیاری در زندان ساواک زندانی بوده‌اند و به عنوان یکی از دوستان و همکاران حقیر در طول این مدت به عنوان مشاوره‌ی صدیق مساعدت‌های فراوانی داشته‌اند، صمیمانه تشکر می‌شود.